

Az intézmények sok arca – Beszámoló a *Many Facets of Institutions* című szemináriumról – 1st Debrecen Workshop on Institutional Analysis*

Paróczai Anikó – Béneyi Zsuzsanna

2015. december 14-én rendezte meg a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Karának Közgazdaságtan Intézete és az Új Intézményi Közgazdászok Magyarországi Társasága a *Many Facets of Institutions* című szemináriumot (1st Debrecen Workshop on Institutional Analysis). A Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Karán működő Közgazdaságtan Intézetben már sok éve folynak fontos kutatások az intézményi közgazdaságtan témakörében. Az itt működő kutatócsoport a hazai intézményi közgazdaságtani kutatások egyik központja, szoros kapcsolatokat ápolva a terület több vezető nemzetközi kutatócsoportjával (pl. The Ronald Coase Institute, Université de Paris 1). A hagyományteremtés céljával megrendezett workshop az intézményi közgazdaságtan szerteágazó kutatási irányjaiból kívánt minél többet bemutatni. A meghívott előadók nemzetközi szinten neves képviselői kutatási témáiknak, érdekes, izgalmas előadásokat hallhattunk. Az előadások után érdemi párbeszédre, vitára került sor, segítve mind az előadók, mint a hallgatóság munkáját. A workshop szervezője, *Kapás Judit* egyetemi tanár, intézetvezető (Debreceni Egyetem) három külföldi és négy hazai kutatót hívott meg az eseményre, jól láthatóan azzal a céllal, hogy a nyitó rendezvényen a hazai és a környező országok intézményi közgazdaságtani kutatásai jelenjenek meg.

A külföldi előadók Romániából és Lengyelországból érkeztek. *Agnieszka Wysokińska*, a Varsói Egyetem egyetemi docense előadásában azt elemezte, hogy a történelem hogyan hat a kultúra közvetítésével a gazdasági fejlődésre. *Bogdan Dima* és *Ştefana Maria Dima*, a Temesvári Egyetem oktatói a globalizáció és a boldogság kapcsolattartáról, valamint a szakmai autonómia és a nemzetközi standardok adaptálásának sikeressége közötti kapcsolatról folytatott kutatásukat mutatták be. A hazai kutatók a hazai intézményi kutatások fellegváraiból érkeztek. *Kapás Judit* jelenlegi kutatása a kultúra és a gazdasági növekedés kapcsolatához kötődik. *Várad Balázs*, a Budapest Szakpolitikai Intézet vezető kutatója és az Eötvös Lóránd Tudományegyetem tuda-

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Paróczai Anikó a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar nemzetközi gazdaság és gazdálkodás szak (MSc) hallgatója. E-mail: aniko.paroczai@gmail.com.
Béneyi Zsuzsanna a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar egyetemi tanársegédje.
E-mail: beneyi.zsuzsanna@econ.unideb.hu.

mányos munkatársa az intézményi változást meghatározó, befolyásoló lehetséges tényezőket vizsgálta egy adott szakpolitikán (fogyatékkal élők ellátásán) belül. *Rosta Miklós*, a Budapesti Corvinus Egyetem adjunktusa jelenlegi kutatásában Kornai János rendszerparadigmája és az új intézményi közgazdaságtan kapcsolatát vizsgálta. *Mike Károly*, a Budapesti Corvinus Egyetem adjunktusa és a HÉTFA Kutatóintézet tudományos munkatársa az önszerveződő közösségi kezdeményezések sikerességéről tartott előadást.

Agnieszka Wysokińska „*The invisible wall: The role of institutions and culture for long-term development*” című előadásában¹ azt vizsgálta, hogy a 19. századbeli eltérő fennhatóság alá tartozó lengyel területek mai gazdasági fejlettsége szignifikánsan különbözik-e egymástól. Wysokińska történelmi távlatban vizsgálta hazáját, külön egységekként kezelve a különböző nagyhatalmak uralta területeket, amelyeket körülbelül száz évig (1815–1918) különböző társadalmi és gazdasági hatások értek. Lengyelország történelmében fontos fordulópontra volt az 1815-ös Bécsi Egyezmény, melyben a nagyhatalmak felosztották egymás között az országot: a Varsói Hercegség az oroszokhoz, a Poznańi terület a poroszokhoz, a Krakkó környéki vidék pedig a három nagyhatalom ellenőrzése mellett „semleges” státuszt kapott. Száz év után a térségek újra egyesültek (1918). Kérdés, hogy újabb száz év elteltével az országnak e múltbeli megosztottsága még mindig számít-e.

Az elvégzett vizsgálatokból kiderült, hogy az egykor poroszok lakta területek még ma is gazdagabbak, mint a valamikori orosz, illetve osztrák területek. A két utóbbi régió között azonban nincsenek olyan nagy gazdasági eltérések. Az eltérés megállapítása után felmerül a kérdés, hogy vajon milyen faktorok okozhatják ezeket a fejlettségbeli különbségeket. Az egyik lehetőség a tulajdonjogok eltérő szerkezete a 19. században (a farmok átlagos mérete 75%-kal nagyobb volt porosz területeken, és 25%-kal kevesebb a vidéki háztartás). Emellett eltérés mutatkozik a politikai preferenciákban (a gazdagabb területeken 14%-kal nagyobb a részvételi arány a szavazásokon). Wysokińska kutatása során azt is vizsgálta, hogy milyen csatornák okozhatják, hogy ezen különbségek száz év eltelté után is érzékelhetők. Erre a magyarázat a szerző szerint a bírói tevékenység és az oktatás hatékonyságában is keresendő.

Bogdan Dima, „*Policies for happiness in the global village*” című előadásában arra kereste a választ, hogy van-e valamilyen kapcsolat a boldogság, a kormányzati politikák és a globalizáció között. A boldogság mérésére a hasznossági függvény valamilyen kivetítését használta a szerző: két mutatót a World Database of Happiness² adatbázisából, illetve a Happy Planet Indexet³. A jó kormányzás mérésére

¹ Az előadás alapját képező tanulmány megtalálható a szerző honlapján: <http://agnieszkawysokinska.home.pl/data/documents/Invisible=20Wall=2013.04.2014.pdf>

² <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/>

³ <http://www.happyplanetindex.org/>

a Világbank World Governance Indicators⁴ mutatóit használta, míg a globalizáció szintjének meghatározására a KOF globalizációs indexet⁵. Az empirikus vizsgálatok alapján a szerző megállapította, hogy a szabályozási keret minősége és a politika fontos meghatározója a jó kormányzatnak, a hatékony és megbízható politika növeli a lakosság elégedettségét, valamint a „jó” kormányzat és a globalizáció között szintén pozitív korreláció áll fenn, bár a globalizáció és a boldogság között nem talált szignifikáns kapcsolatot.

A workshop szervezője, *Kapás Judit* (Debreceni Egyetem) „*Core of culture: The role of sticky individual values in development*” című előadásában a kultúra gazdasági fejlődésre gyakorolt hatását vizsgálta. Kiindulva a kultúra definíciós hiányosságaiból, a kutató a kultúrát rétegekre bontotta, majd ezek hatását elemezte, azt feltételezve, hogy az egyes kulturális rétegek (egyéni értékek, vallás, bizalom, ideológia) különböző hatást gyakorolnak a fejlődésre. A rétegek hatásai azért lehetnek eltérőek, mert azok különböző mértékben ragadósak. Az előadó a bemutatott kutatásban a leragadósabb kulturális rétegre, az egyéni értékekre koncentrált. Kapás hipotézise az volt, hogy az egyéni értékek saját jogukon is hatást gyakorolnak a fejlődésre, azaz akkor is, ha a formális intézményeket is bevonjuk a regresszióba. Az elmélet alapján azt is vélelmezte, hogy a ragadósság miatt az egyéni értékek és a formális intézmények interakciója is számít. Az empirikus vizsgálatban a kutató az egyéni értékeket a Schwartz Values Survey adataival mérte, a formális intézményeket pedig több mutatóval is (joguralom mértéke többféle adatbázisból). A kétszintű regresszióból kapott empirikus eredmények azt mutatják, hogy a ragadós intézmények felerősítették az egyéni értékek fejlődésre gyakorolt hatását. Az egyéni értékek mint nagyon mélyen beágyazott kultúra tehát a formális intézményeken túl is befolyásolják a gazdasági fejlődést, és a kettő közötti hosszú távú összhang – tehát az a tény, hogy az értékek a formális intézményekbe „beépültek” – felerősíti az értékek hatását.

Ștefana Dima, *Bogdan Dimával* és *Miruna-Lucia Nachescuval* közös kutatását prezentálta „*Professional autonomy and IFRSs adoption*” címmel. Elemzésük fő kérdése, hogy a szakmai autonómia növelésével megnő-e a sikeressége a törvényszerűségeen alapuló standardok, például az IFRS (Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok) adaptálásának. Két területen lehet autonómiát szerezni: személyes (az egyéni vágyakhoz, motivációkhoz kapcsolódik), és szakmai szinten. A szakmai autonómiát további két típusra lehet bontani: szervezeti önállóságról beszélhetünk akkor, ha az egyén cselekedeteit tőle független szabályok vagy irányelvek vezérik, ezzel szemben, ha az egyén szakmailag teljesen önálló, akkor lehetősége van arra, hogy saját maga hozzon döntéseket. Ezekhez mérten a kutatók felépítettek egy indexet,

⁴ <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx>

⁵ <http://globalization.kof.ethz.ch/>

a Szakmai Autonómia Indexét, amely a World Values Survey⁶ adatain alapszik. Különböző dimenziókat építettek a mutatóba, amelyek kifejezik az autonómia korábban bemutatott három szintjét: az egyén arra vonatkozó érzete, hogy mennyire ura saját életének (személyes autonómia), mennyire tudja az utasításokat követni a munkahelyén, a munkához szükséges kezdeményezőképeség (egyéni autonómia), a társadalmi hierarchia tisztelete, a jogrendszerbe vetett bizalom (szervezeti autonómia). Az öt dimenzió és az általuk képzett „szakmai autonómia” index is pozitívan korrelál az IFR-standardok adaptálásával. A vizsgálat során azt tapasztalták, hogy legerősebb hatása az egyéni autonómiát kifejező mutatóknak van, míg a legkisebb hatása a személyes autonómiára utaló indexnek.

Várad Balázs a Scharle Ágotával és Samu Flórával közös „*Policy convergence across welfare regimes: the case of disability policies*”⁷ című tanulmányát mutatta be. A kutatás célja, azoknak a tényezőknek a megtalálása, amelyek gátolhatják vagy elősegíthetik az intézményi változást. Ehhez egy olyan speciális területet választottak, ahol az utóbbi években komoly változások figyelhetők meg, így össze tudták hasonlítani, hogy az egyes jóléti rendszerekben megfigyelhetőek-e különbségek. Ez a terület a fogyatékkal élők ellátására vonatkozó politika. Az európai országokat a jóléti rezsimek alapján csoportosították (kontinentális, szociáldemokrata, liberális), és megvizsgálták, hogy a fogyatékkal élők kormányzati támogatási hogyan alakult az 1990–2013 közötti időszakban. A kutatók arra az eredményre jutottak, hogy egy általános trend figyelhető meg minden jóléti rezsim esetén: a támogatások egyre inkább elmozdulnak a pénzbeli támogatás felől a munkaerőpiaci integráció irányába. Az eredmények azt sugallják, hogy a 2008-as válságnak érzékelhető hatása volt, ezekben az években a reformok száma megnőtt, tehát lényegében a recesszió a változás katalizátora volt. A kelet-közép-európai országok tekintetében fontos mérföldkőnek tekinthető az Európai Unióhoz csatlakozás is. Az általános trendek mellett azonban vannak rezsimspecifikus tényezők is: például a szociáldemokrata országok a változás mindkét dimenziójában (kompenzáció és integráció) nagyobb elmozdulást mutattak, a kontinentális országok esetén inkább a kompenzáció, míg a liberális országok esetén inkább az integráció erősebb. A kutatás eredménye tehát az, hogy bár van konvergencia az egyes jóléti rezsimek között, még mindig érzékelhető valamennyire az útfüggőség a fogyatékkal élőket támogató politikák esetén.

Rosta Miklós „*System paradigm and the New Institutional Economics – neither same or separate*” című előadása Kornai János idézetével nyitott: „Nem vették észre, hogy én már réges-rég intézményi közgazdász és viselkedési közgazdász vagyok?” Erre a gondolatra alapozva megismerhettük először Kornai rendszerparadigmájának lényegét, közgazdasági előzményeit, majd az új intézményi közgazdaságtan fogal-

⁶ <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

⁷ A tanulmány megtalálható az alábbi címen: http://www.budapestinstitute.eu/uploads/WWWforEurope_WPS_no076_MS10.pdf

mát, főbb vizsgálati területeit. Rosta a két terület közötti hasonlóságokat kiemelve elmondta, hogy azonos szellemi gyökerekre vezethetőek vissza, ennek bemutatására megismerhettük a német történelmi iskola lényegét. További közös pont a két vizsgált téma között a szembenállás a klasszikus egyensúlyi közgazdaságtannal, azonban véleménye szerint Kornai erősebben elkülönül a neoklasszikus közgazdászoktól. A rendszerváltás után az új intézményi közgazdaságtan képviselői és Kornai professzor azonos „rejtvényeket” vizsgáltak: például kapitalizmustípusok, ágazatok rendszerszemléletű elemzése, a kínai modell vizsgálata; azonos vagy egymással közeli rokonságban álló fogalmi apparátust használnak. Tehát annak ellenére, hogy Kornai nem tekintette magát korábban intézményi közgazdásznak, a vizsgált területeket érintve a hasonlóság tagadhatatlan, még ha módszertanilag eltérő megközelítéseket is alkalmaznak.

Mike Károly kollégájával, *Megyesi Boldizsárral* a „*Communities after markets*” című kutatásukban⁸ az önszerveződő közösségi kormányzás lehetőségeit vizsgálták. Fő kérdésük arra irányult, hogy ez az irányítási forma miért olyan ritka közép-kelet-európai szocialista múlttal rendelkező országokban. Megállapították, hogy ezen országok az intézmények kialakításakor az alábbi elvet vallották: „előbb a piaci intézmények, aztán a közösségi kezdeményezések”, ami ugyan nem zárja ki a közösségi kormányzás helyes szabályozását és irányítását, ám lényegesen késlelteti azokat. Az előadásból először választ kaptunk arra a kérdésre, hogy milyen elméleti megalapozottsága van a közösségi kormányzásnak a természeti erőforrások tekintetében. Míg korábban a „közlegelő tragédiájának” megoldását az állami beavatkozásban látták, mára elfogadottá vált, hogy az önkéntes alapú kollektív cselekvés is sikeres lehet. Ez az önszerveződő közösségi kormányzat az irányítási hierarchiában az egyének és a kormányzati szint között helyezkedik el, alapja lehet a kollektív reputáció, mely kiemelten fontos lehet a természeti erőforrások területén. A szerzők empirikus kutatásukban két ilyen kollektív hírnévre törekvő lokális bortermelői csoportot vizsgáltak meg: a tihanyi eredetvédelmi szabályozást és a Csupaki Kódexet. A tihanyi borvidéken felülről-lefelé szerveződve alakították ki az ösztönzőket (Tihany márkajelzés, minőségi és gyártási elvárások meghatározása). A csopaki borvidéken pedig alulról-felfelé szerveződő ösztönzők keletkeztek (a borászok döntöttek az új tagokról, valamint az őket érintő szabályozásokról). Tanulásgként megfogalmazták, hogy az esettanulmányok alátámasztották azt a megállapítást, miszerint a borászok hosszú távú tagsága a közösségben segíti az együttműködés elmélyülését. Csoportméret tekintetében azt tapasztalták, hogy a kisebb csoport esetén könnyebb az együttműködés. Az összehasonlításból kiderült, hogy mindkét törekvés működőképes intézményeket hozott létre, de a tihanyi módszer a megszervezett közösségben az irányítást statikussá, bürokratikusá tette, gyengébb volt a belső motiváció, ami ellenőrzést tett szükségessé. A csopaki régió fejlődése sokkal dinamikusabb,

⁸ Az előadás az alábbi kutatás egy részlete: http://hetfa.hu/wp-content/uploads/file/NFFT_zarotanutmany.pdf

a borászok sokkal inkább be lettek vonva a döntéshozatalba. Fontos tanulságként kiemelték, hogy a szabályalkotás során támogatni kell az alulról felfelé szerveződő kezdeményezéseket, akár kormányzati szinten is.

E rövid beszámolóból is érzékelhető, hogy az előadások számos különböző témát érintettek. A workshop azon célja, hogy az intézményi közgazdaságtan kutatási területei minél szélesebb spektrumban táruljanak elénk, teljesült. Az egyes előadásokat követő kérdések sokszor más megvilágításba helyezték az aktuális témát, érdekes párbeszéd alakult ki a kutatók között. A találkozó egyfajta hiánypótló szerepet is betöltött, hiszen az intézményi közgazdaságtan kutatói Magyarországon kevés hasonló rendezvényt találhatnak. Az elkezdődött kapcsolatok későbbi közös munkákat eredményezhetnek, de a kezdő kutatók számára is nagyon inspiratív hangulat teremtődött. A szándékoknak megfelelően reméljük, hogy 2016-ban a második debreceni intézményi közgazdaságtani workshopon vehetünk majd részt.